

ÇEVİRİBİLİM VE SOSYOLOJİ ETKİLEŞİMİNE KISA BİR BAKIŞ

Refika Zuhal Gılıç*

ÖZ

Bu çalışmada çeviri sosyolojisinin oluşumuna katkı sağlayan çeviri ve sosyoloji ilişkisi ile ilgili kısa bir tarihsel bakış sunulması hedeflenmektedir. Bu çalışma vasıtasıyla çeviri sosyolojisinin temellerini oluşturan sosyolojik ilhamların yaratıcısı ünlü sosyologlar ve eserlerine de çeviri çalışmalarının tarihsel evrimine göre yer yer değinilecek, bu sosyolog ve eserlerinin çeviribilimsel düzlemde oluşturduğu etkiye bir üst bakış sağlanabilecektir.

Böylece, çeviribilim dünyasında gerçekleşen sosyolojik dönüş ile günümüzdeki çeviri sosyolojisi ile bağ kurmak kolaylaşacaktır. İlk bölümde çeviri sosyolojisi nedir sorusu cevaplanacak; ikinci bölümde ise çeviribilimde sosyolojik bakış açısına yönelim süreci anlatılacaktır. Sonrasında sırasıyla 1980'ler ve 1990'lardaki çeviribilim ve sosyoloji ilişkisine değinilecektir. Tüm bu süreçler değerlendirildiğinde, sonuç olarak çeviribilimin disiplinlerarası kimliğinin günümüzde daha fazla ön plana çıktığı gözlenmektedir. Özellikle sosyolojik bakış açısının çeviribilimle olan etkileşimi sonucu, çeviribilimde (her olgunun odağındaki insan faktörünü yani) çevirmeni ve habitusunu merkeze koyma güdüsü oluşmuştur. Sonuç olarak, merkez konumunu koruyan çevirmen ve habitusu ile ilgili yeni boyutları sosyolojik bakış açısıyla keşfetme olasılığı güncelliğini korumaktadır.

Anahtar kelimeler: Çeviri Sosyolojisi, Çeviriye Sosyolojik Bakış, Çeviri Sosyoloji İlişkisi.

---

* Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Ayancık Meslek Yüksekokulu (Sinop, Türkiye), refika.gilic@sinop.edu.tr; Doktora öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çeviribilim ABD (Sakarya, Türkiye), refika.gilic@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3474-5804

Bu makale SAÜ Çeviribilim ABD - Doktora Programında Çeviri ve Sosyoloji dersini büyük bir özveriyle vermiş olan Dr.Öğr Üyesi Muhammed Zahit CAN'a adanmıştır.

A BRIEF OVERVIEW OF THE INTERACTION OF TRANSLATION STUDIES AND SOCIOLOGY

ABSTRACT

In this study, it is aimed to present a brief historical perspective on the relationship between translation and sociology which contributes to the formation of the sociology of translation. Through this study, famous sociologists who are the creators of sociological inspirations and their works which created the foundations of translation sociology will be mentioned in patches according to the historical evolution of translation studies and an overview of the impact of these sociologists and their works on the translational plane will be provided. Hence, it will be easier to relate to the sociological turn that occurred in translation studies to the sociology of translation today. Firstly, the question of what translation sociology is will be answered; secondly, the process of orientation towards sociological perspective in translation studies will be explained. Then, the relationship between sociology and translation studies in the 1980s and the 1990s will be discussed. When all these processes are evaluated, it is observed that the interdisciplinary identity of translation studies is more prominent today. Especially as a result of the interaction of the sociological point of view with translation studies, there has been an incentive to put translator and habitus at the center in translation studies (that is, the human factor at the center of notion). As a result, the possibility of exploring new dimensions related to translator and habitus which maintains its central position, from a sociological point of view is still up-to-date.

Keywords: Sociology of Translation, Sociological Perspective on Translation, Relationship of Translation and Sociology.

1. GİRİŞ

İnsanın çevresi ve içsel dünyasındaki tüm soyut ve somut öğelerle ilişkisini incelemeye kendini adanmış olan sosyolojinin, bazı türleri yazıdan önce bulunarak kullanılmış ve diliçi ve dillerarası iletişim ağları kuşkusuz her yanı saran multidisipliner bir alan olan çeviribilimle ilişkisi özellikle 1980'lerde akademik dünyada incelenmeye başlanmıştır. Çevirinin sosyolojiyle yaptığı bu etkileşimi ilk bakışta kavramak hiç şüphesiz yeni çeviribilim öğrencileri veya çevirmen adayları açısından zor olabilmektedir. Bu çalışmada çeviribilim dünyasına yeni adım atmış her türden akademik araştırmacının önüne çeviribilimin tarihsel süreçte yaptığı dönüşlerle paralel olarak sosyoloji ile ilgili kurduğu ilişkilere dair bir fotoğraf sunulması hedeflenmektedir. Çünkü bu ilişki dünyasını kavramaya çalışan çeviribilim öğrencileri ve her türden araştırmacının günümüzde çevirinin ve sosyolojinin etkileşerek oluşturduğu çeviri sosyolojisi alt dalını anlamlandırabilmeleri için yakın geçmişte söz konusu bu iki üst alanın nasıl birbirinden beslenir hale geldiğini görebilmesi faydalı bulunmaktadır. Bu resmi oluşturabilmek için metodolojik olarak öncelikle çeviri sosyolojisi net bir biçimde açıklanmaya çalışılacaktır. Sonrasında ise çeviribilimde sosyolojik bakış açısına yönelimin nasıl tetiklendiği aktarılacaktır. Hemen akabinde süregelen süreçler olan 1980'ler ve 1990'lardaki ilgili ilişkilere değinilerek irdelenecektir. Bu araştırma göstermiştir ki, çeviri sosyolojisi ne tür bir olgu olduğunu bilmeyen çeviribilim öğrencilerinin 2000'ler sonrası ve günümüz sürecini bu bağlamda değerlendirebilmeleri için yakın geçmişe kısa bir yolculuk yapması zorunludur. Ayrıca, çeviri ve sosyoloji ilişkisinden doğan bir altdal olan çeviri sosyolojinin çevirmeni sosyolojik bir varlık olarak farklı boyutlarda nasıl konumlandığı, çevirmenin iç dünyasını, mesleki duruşu ve sorumluluklarını anlayabilmede modern ve oturmuş bir bakış açısı sağlayabileceği kanısına varılmıştır.

2. ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ NEDİR?

Çeviri sosyolojisi, 1990'larda kültürel dönüş paradigmasıyla çeviribilim dünyasında başlayan sosyolojik dönüşün getirdiği bir bakış açıdır. Esasen, bu bakış açısına yönelimin altında yatmakta olan sebepler hâlihazırda var olan çeviri kuramlarının ilkeleriyle çeviribilim alanındaki birçok noktayı; özellikle çevirinin odağına koymaya başlayan çeviri eylemi ve çevirmenin okur, işveren ve toplumla ilişkisini kapsayan sosyal bağlama dair süreçlerin açıklanamaması gerçeğinden doğmuştur. Kabukçik'e ¹ (2013, s. 9) göre; çeviri sosyolojisi çeviride kaliteyi çeviri araştırmasının merkezine oturtan bir olguya geri dönüştür ve bu sosyolojik bakış bize, metinsel, bilişsel ve kültürel bakış açılarını birbirine bağlayan sihirli bir köprü yapılandırmaya izin vermektedir. Çeviri pratiği, söylem, habitus, çeviri normu, çeviri görevi ve çeviri stratejilerinden oluşur. Bu bağlamda hatırı sayılır araştırmalara imza atmış olan Kabukçik² (2014) çeviri sosyolojisini, çevirinin ve çevirmenin toplumsal boyuttaki sosyolojik yerinin ve etkisinin bir araştırma nesnesi olarak çeviribilim araştırmalarına dahil edilmesi şeklinde açıklamıştır. Şehnaz Tahir Gürçağlar (2016) ise; çeviri sosyolojisini kültürel dönüş ile başlayan ve çeviribilimin bu bakış açısının getirdiği eleştirel yaklaşımlarla ve sosyoloji disipliniyle gelişen temasından doğan bir alt alan olarak tanımlamıştır. Gürçağlar ve Kabukçik'e göre bu temas çeviri araştırmacılarının sosyoloji alanından bazı kuram ve metodların özellikle Pierre Bourdieu, Niklas Luhmann ve Bruno Latour gibi sosyologların çalışmalarının çeviribilime uyarlanması ve alımlanmasıyla gerçekleşmiş ve gelişmiştir (Gürçağlar, 2016, Kabukçik, 2014).

---

¹ Burada (2013) Kabukçik olarak sunulan yazarın soyadı kaynakça bölümünde erişim kolaylığını desteklemek amacıyla değişen güncel haliyle Sevinç Arı (2013) olarak sunulmuştur.

² Burada (2014) Kabukçik olarak sunulan yazarın soyadı kaynakça bölümünde erişim kolaylığını desteklemek amacıyla değişen güncel haliyle Sevinç Arı (2014) olarak sunulmuştur.

Bu bağlamda Kabukçık'ın (2013) de ifade ettiği gibi, *çeviri sosyolojisi* ile çeviriye bakış salt kuramsal yaklaşımla metin ve çevirmen arasındaki sınırlı ilişki yerine, çeviriye daha bütünsel ve toplumsal bakabilen bir yaklaşım gelişmiştir. Dolayısıyla çeviri sosyolojisi çevirinin çevirmen de dâhil toplumsal boyuttaki yeri ve etkisinin çeviribilim araştırmalarına dâhil etmiş olur. Bir zamanlar ağırlıklı olarak araştırılan ve önem verilen çevirinin kendisi, üretim sürecindeki yöntemler kadar; çeviri eylemini yapan uzman olan çevirmenin toplumsal yapısı ve işleyişteki yeri ve etkisi de önemle çeviribilimin inceleme alanına dâhil edilmiştir.

3. ÇEVİRİBİLİMDE SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISINA YÖNELİM SÜRECİ

Çevirinin sadece diller arasında gerçekleşen bir aktarım olmadığını; kültürel bir boyutunun olduğunu, dillerarası aktarımda oluşan problemlerin dillerin beslendikleri kültürlerden faydalanılarak çözümlenebileceğini ilk gündeme getiren E. Nida (1945) olmuştur. 1960'lı yıllarda çeviri eylemi daha çok uygulamalı dilbilim çerçevesinde dilsel bir etkinlik olarak ele alınmaktaydı. Çeviride aktarım eşdeğerlilik ilkesi üzerinden yapılandırılmaktaydı. Örneğin Nida, çeviri aktarımında iki tür eşdeğerlilik öne sürmektedir; *formal (şekilsel) eşdeğerlilik* ve *devingen eşdeğerlilik*. Formal eşdeğerlilik mesajın kendisini şekil ve içerik olarak yansıtırken, devingen eşdeğerlilik kaynak metinde var olan ifadeyle yaratılan etkinin hedef metinde aynı etkiyi yaratmasını ifade etmekteydi (Nida, 1964, s. 159). Benzer dilbilimsel yaklaşımı *A Linguistic Theory of Translation (Çevirinin Dilbilimsel Teorisi)* kitabında Catford'ın çeviriye metinsel eşdeğerlilik ve şekilsel benzerlik önceliği ile sunduğu sistematik dilbilimsel yaklaşımda açıkça görebilmekteyiz (Catford, 1965). Aynı şekilde Werner Koller'in de eşdeğerlilik ile ilgili yaptığı çalışmalarda birbirinden farklı fakat ilişki içerisinde olan bu eşdeğerlilik parametresini örtüşme kavramıyla birlikte öne sürdüğü beş farklı metinlerarası eşdeğerlilik türü olan “düz anlamsal, çağrışımsal, biçimsel, edimsel ve metin eşdeğerlilikleriyle” kaynak metinden hedef metine yapılan çeviriyi ele aldığı görülmektedir (Koller, 1979, s. 185; Koller, 1989). Bu dönemde henüz özerkliğini ilan edemeyen çeviri etkinliği dilbilimin yararlandığı dilbilimsel bir alt alan olarak sınıflandırılmaktaydı. Doğal olarak odakta çeviri metinlerde çeviri sürecinde kaynak metindeki orijinal veya kutsal yapının yaratılmaya çalışılması, anlam eşitliği ve dilbilimsel yapının korunmasına yönelik bir çeviri anlayışı mevcuttu. Sonraları çeviride aktarımın sadece dilsel eşdeğerlilik ve kaynak metne sadakat prensibiyle ele alınamayacağı Reiss, Vermeer, Nord ve House gibi işlevsel çeviribilimcilerce çalışılmaya başlanmış ve dilbilimsel çeviri yaklaşımlarına bir direnç gelişmiştir. Çeviriye yöneltilen bu işlevsel bakış açısı Hans J. Vermeer tarafından oluşturulan skopos teorisiyle gündeme oturmıştır. Her eylemde olduğu gibi çeviride de bir amaç ya da hedef olduğunu savunan bu işlevsel çeviribilim yaklaşımı çeviride sadakatten daha ziyade bu amaca istinaden sürdürülen süreç odaklılığı merkeze almıştır. Bu direnişi başlatan aslında 1972'de Kopenhag'daki 3.Uygulamalı Dilbilim Kongresi'nde “Çeviribilimin Adı ve Doğası” (The Name and The Nature of Translation Studies) adlı bildirisiyle çeviriyi çizdiği çerçeveye özerk bir bilim olma yoluna sokan Holmes'dür diye düşünülebilir. Bu çalışmasıyla Holmes, çevirinin tam bir bilim haline gelebilmesi için gereken yol haritasını; *Homes' Map of Translation Studies (Holmes'un Çeviribilim Haritası)* adıyla çizmiş (Holmes, 1988; Toury, 1995, s.10), bu haritayla birlikte çeviribilimciler çeviri sosyolojisi gibi diğer bilimlerle etkileşimlerin sonucunda alt alanların oluşacağını sinyallerini alarak bu harita doğrultusunda araştırmalarına yön vermişlerdir. Çeviribilimin modern çehresini adeta bildirgeleştirdiği makaleyle, Holmes ayrıca ilk kez *Betimleyici Çeviri Çalışmaları (Descriptive Translation Studies)* kavramını ortaya atmıştır. Holmes *Betimleyici Çeviri Çalışmaları (DTS)*'ni “ürün odaklı, süreç odaklı ve işlev odaklı” olmak üzere üçe ayırmıştır (Holmes, 1994, s. 71). Toury Holmes'un bu üç alt kategorisini benimsemekle kalmamış, bu alt sınıflandırmaların yoğun ve aktif ilişki içerisinde olduğunu savunmuştur. Toury betimleyici çeviri çalışmalarındaki düşüncelerini olgunlaştırırken hocası Itamar Even Zohar'ın Çoğuldizge Kuramı'ndan

etkilenmiştir. Çoğuldizge Kuramı, çevirinin edebiyat, dil, kültür ve dilbilimi gibi (vb.) birbirleriyle kendi içerilerinde ve diğer dizgelerle etkileşimiyle merkez ve çevre konumuna gelirken oluşturdukları devingen ilişkileri ve etkileri temel alan çok katmanlı bir sistem olarak ele alınabilir. Bu kuram çevirinin sadece metinsel bakış açısıyla ele alınamayacak kadar geniş boyutlara sahip olduğu gerçeği ile birlikte hem dil bilimsel hem edebi hem kültürel hem de sosyal bileşenlerin oluşturduğu disiplinler arası kimliğe sahip olduğunu vurgular. Toury, Even Zohar gibi kendi ülkelerindeki (İsrail'deki yazın) edebiyatının henüz genç ve gelişmemiş olması nesebiyle çeviri eserlerin edebiyat dizgesinde kültürleriyle direkt etkileşime geçerek ve merkeze oturarak işlevselleştğini gözler önüne sermektedirler. Toury, *Descriptive Translation Studies and Beyond (Betimleyici Çeviri Çalışmaları ve Ötesi)* (1980) adlı eserinde çeviribilime sistematik bir bakış açısı ve hedef kaynaklı metodolojiyle yaklaşılması gerektiğini, bunun kuralcı ve yönlendirici teorik çerçevelere bir tür tepki oluşturarak, çevirinin kendisine “ev sahipliği yapan kültürel gerçeklikler” (Toury, 1995, s. 24) olarak benimsenip “kültürel” bakış açısının hâkim olduğu metodolojiyle “başlatılması” gerektiğini savunmuş ve böylece genel bir çeviri kuramına ulaşılabilmeyi hedeflenmiştir (Toury, 1995, s. 27). Görüldüğü üzere, betimleyici çeviri çalışmalarını besleyen kültürel dönüşüm ya da dönüş ortaya çıktığı 1970'lerin sonu 1980'lerin başında Susan Bassnett ve Andre Lefevere ile ivme kazanmış ve 1990'larda gelişimini arttırarak sürdürmüştür. Holmes'un çeviribilim (translatology/ translation studies) diye adlandırdığı ve salt dilbilimsel ve edebi bir edincin kalıplarından çıkarttığı bu olgu beslediği ve ulaştırılacağı kültürden, toplumdan ayrı düşünülemez bir kavram haline geldi. Bu da şüphesiz ki, o dönemde sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişiminin sosyal bilimlerin alt alanlarına sirayet eden domino etkisinin yarattığı kültürel araştırmalara yakınlaşma süreciyle ilişkilendirilebilir. Çeviribilimde odak, bu süreçte metinlerden o metinlerin yaratıldığı ve transfer edildiği kültürel yaklaşımlara kaymıştır.

3. 1. 1980'lerde Çeviribilim ve Sosyolojik Bakış Açısı İlişkisi

1980'lere gelindiğinde “kültürel dönüş”³ (Bkz. Doris Bachmann-Medick, 2007 ve Mary Snell-Hornby, 2010) ya da dönüşümle çeviri alanında nispeten hâkimiyetini sürdüren dilbilimsel yaklaşımlara bir direniş başlamıştır. Bu direniş çeviri olgusunu kültürel dönüş ya da dönüşümle tekrar tanımlamaya çalışmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi Susan Bassnett ve Andre Lefevere bu tanımlamaya en çok katkı sağlayan bilim insanlarıdır denilebilir. Susan Bassnett 1980'de farklı çeviri çalışma alanlarını harmanladığı ve çeviribilimin dilbilim, edebi eleştiri ve felsefeyle örtüşen yönleri olsa da ayrı özerk bir bilim dalı olduğunu vurguladığı *Translation Studies (Çeviribilim Çalışmaları)* 'nı yayımlamıştır. Artık kaynak metinden bağımsız ele alınarak yazılan, farklı bir metin türü olarak görülen erek metin bu yeni çeviri anlayışının sinyallerini vermiştir. Bu dönemde William Frawly (1984, ss. 168-169) çeviride eşdeğerlilik kavramına karşı gelerek, çevirinin bir tür iletişim olduğunu ve hedef metnin parametreleri ve bilgi matrisinden faydalanan kendine has bir kodlama olduğunu ileri sürmüştür. Çeviri metinleri ele almada çeviri sürecine katılan herkesin dâhil olduğu iş birliği süreciyle sosyal faktörlerin devreye girmesiyle çeviriyi bir “eylem” olarak tanımlayan Justa Hölz-Manttari (1984, s. 43), çevirmeni bu sosyal ve kültürel aktiviteyi sürdüren, sadece çeviri yapmayan, aynı zamanda yeniden yazan, uyarlayan, çevirinin editörlüğünü ve danışmanlığını yapan kültürlerarası bir uzman olarak betimlemiştir. Vermeer'in de skopos kuramıyla anlatmak istediği pek farklı sayılmaz. Sonuçta bir uzman tarafından yapılacak olan bu incelikli, kültürel

³ Bachmann-Medick, D. (2007). *Cultural Turns. Neuorientierungen In Den Kulturwissenschaften*. 2nd Ed. Reinbek Bei Hamburg: Rowohlt. (Bu eserde kültürel dönüş ve çeviribilim ilişkisini gözlemleyebilir hatta *translational turn* olarak yazarın adlandırdığı süreçle ilgili de ek bilgi edinilebilir.)

Snell-Hornby, M. (2010). The Turns Of Translation Studies. *Handbook of translation studies, 1*, 366-370. (Bu kitap içerisinde verilen 366–370 arası (hemen yukarıda kaynakçada da belirtilen) ilgili sayfalarda çeviribilimde kültürel dönüş konusu incelenebilir.)

katmanlı etkinlik özünde iş birliğine dayalı ve çeviri hizmeti alan kimselerle, hizmeti verecek çevirmen arasında gerçekleşecek, çeviri eyleminin detaylarının bir komisyon (comission) sonucu belirlenmesiyle belli bir amaç doğrultusunda oluşmaktadır. Bu durum, bu iki çeviri bakış açısının neden *işlevci* kabul edildiğine açıklık getirmektedir. Bu bağlam içerisinde çevirmenin toplum içerisindeki konumunun farklı kültürlerle ait edebi, bilgilendirici, teknik yapıtları ya da her türden metni ele alan; danışan, müşteri ya da yayınevinin istekleri doğrultusunda bu aktarıma hedef kültürü temel alarak gerçekleştiren bir sosyal figür haline gelmiştir. Bu durum, geri planda bırakılan çevirmenin sosyal bir varlık olduğunu, çeviriyi bizzat gerçekleştiren birey olarak mesleki ve yaşamsal birikimleri, sosyal yaşam alanı ve ilişkileri bakımından incelenmesi gereken sosyolojik bir varlık olduğunu bir adım daha ileri taşımıştır. Buna ilişkin çalışmaları gerekçelendirerek, mantık kadrajına alan Susan Bassnett çeviride *bağlam* konusunu ön plana alırken Lefevre de çeviriyi *yeniden yazım* diye tanımlamıştır. Bu tanımlamaları kuşkusuz kültürel faktörleri hesaba katarak gerçekleştirmişlerdir. Andre Lefevre 1992’de editörlüğünü üstlendiği *Translation, History and Culture: A Sourcebook (Çeviri, Tarih ve Kültür: Bir Kaynak Kitap)* adlı ontolojisinde betimleyici ve erek metin odaklı bir bakış açısının ön plana çıkarttığı bu kültürel dönüşten ilk kez bahsedilmiştir (Tezcan, 2015). Bu eserle birlikte çeviri kültürel kavram sınırları ile paralel ele alınmaya başlanarak sadece metin düzeyinde incelenmekten sıyrılmıştır. Kültürel dönüşle birlikte erek metin ikincil pozisyondan birincil pozisyona geçecek ve erek metnin hitap edeceği kültürel bağlam dolayısıyla çevirmen “yeniden yazım” işlevini görecektir (Lefevre, 1992, s. vii). Lefevre, kuşkusuz Toury ve Zohar’ın başrolünü oynadığı betimleyici bakış açısından etkilenecek çeviriye dair duruşunu sağlamlaştıran, “kırılma” ya da “yeniden yazım” diye tanımladığı çeviriyi farklı dizgelerin etkisi ve toplumdaki sistemlerin bileşeni olan normlar düzleminde gerçekleştiği kanısını savunmuştur (Lefevre, 1992, s.12). Bu kırılma ya da yeniden yazım sürecini etkileyen bileşenleri analiz ederken, çeviri metnin alımlanması, kabulü ya da reddi açısından Lefevre, erek metinlerin arkasındaki mekanizma olarak ideoloji, güç, kurum veya yönlendirmeye dikkat çekmiştir. Hatta kendisine göre bu çeviri yazının dünyasını doğrudan etkileyen faktörleri üç ana başlıkta toplamıştır. Bunların birincisi; yazın sistemi içerisindeki profesyoneller, ikincisi yazın sistemi dışındaki patronlar (güç sahipleri) ve üçüncüsü ise baskın poetika yani söylemdir (Lefevre, 1992, s.13.) Lefevre’in dıştan gelen, yönlendiren güç odaklarının çeviriye olan etkisini dile getirmesi, bu etkileri hazmedip, yönlendirecek bazen de ortasında kalacak olan çevirmenin bireyselliğini de düşündürten bir durum oluşturmuştur.

3.2. 1990’larda Çeviribilim ve Sosyolojik Bakış Açısı İlişkisi

1990’lı yılların sonuna doğru, 1980’li yıllarda ve 1990’ların başında hüküm süren kültürel dönüş, bir anlamda sosyolojik bakış açısının çeviri eyleminin bilişsel süreçleri ve ilişkileri açısından çeviri araştırmalarına yavaş yavaş girmesini sağlamış, bilişsel çeviri bağlamı ve kültürel dönüş arasında farklı bir zemin oluşturmuştur. Bu noktada sosyoloji ve çeviri sosyolojisi tanımlarına değinmek faydalı olabilir. Sosyoloji, insana dair her şeyin içinde bulunduğu toplumun sistematik olarak araştırıldığı disiplin diye düşünülebilir. Tüm bilim dalları ve alt alanlarının insana dokunan bir yönü olduğu var sayılırsa tüm disiplinlerin kendilerine has sosyolojileri olduğu (çeviri sosyolojisi, din sosyolojisi, sağlık sosyolojisi vb. gibi) gözlemlenebilmektedir. Çeviri sosyolojisi ise çeviribilimde sosyolojik dönüşümün etkisiyle, sosyologların düşüncelerinin çeviri dünyasına entegre edilmesiyle, çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmenlerin toplum içerisindeki özne konumlarını ve toplum ile etkileşimlerini inceleyen alt disiplindir.

Çeviriye sosyolojik bakış ve dolayısıyla çeviri sosyolojisi 1990’ların sonunda özellikle ilk olarak Fransız sosyolog Pierre Bourdieu’nun (1972) alan(field), habitus(habitus) ve sermaye(capital) kavramlarının çeviribilim çalışmalarına dâhil edilmesiyle başlatıldı. Sosyoloji

eğitimi almamış, bilhassa sosyoloji alanında hiğbir fikri bulunmayan ęeviri öğrencileri için bizzat Bourdieu'nun alan, habitus ve sermaye kavramlarını açıklamak için kullandığı oyun benzetmesine göz atalım⁴:

“Bir oyunda; oyuncular, onların yatırımları, ęıkar amağları, stratejileri, aęıkęa ifade edilmeyen kurallar (doxa), herkesin sahip olduğu kartlar vardır. Oyuncular, toplumdaki eyleyiciler, yani genel anlamda toplumdur. Yatırımları, oyun sonundaki beklentilerini (illusio, yani ęıkarlarını) sağlamaya yönelik olarak riske attıkları sermaye paręalarıdır. Asıl sermaye ise, her oyuncunun ellerinde bulundurdukları kartlarıdır. Alan bu oyunun oynandığı yerdir ve kişilerin sermayesine göre alandaki gğ ağırlığı, kazanma/kaybetme şansı farklılık gösterir. Oyun sırasında oyuncuların geliştirdikleri stratejiler ise habitus kavramına denk düşer” (zsz, 2007, 17-18).

Yani yukarıdaki metaforlarla açıklanmaya ęalıřılan üç kavrama tek tek bakacak olursak alan, rekabet ve ęatıřmayı da içinde bulunduran, içine aldığı eyleyicilere belirli kurallar dayatabilen, içinde farklı tarihsel sreğlerde farklı sermaye türleri veya iktidarlar yetişebilen, sürekli yapılanan ve kendi habitusunu oluşturabilen sosyolojik bir ortamdır. Sosyolojik ęatıřmaların ve sonsuz etkileşim, değişimlerin var olduğu bu alan kavramının oluşabilmesi için üç temel evreye ihtiyaç duyulmaktadır. Birincisi bu ortamda *zerkliğin* kazanılması, ikincisi direnişi geręekleřtiren *ikili(ęatıřan) yapının* ortaya ęıkma süreci, üçüncüsü ise *simgesel sermayenin* oluşmasıdır (Bourdieu, 1999, ss. 36-42). Alan varlığını idame ettirmek, etkisini muhafaza etmek için habitusu şekillendirirken, habitusun da ona yapacağı etkilerle değişir, gelişir, yenilenir. Aristo da dâhil biręok düşünür ve bilim insanının geğmişten günümüze kullandığı karmaşık bir kavram olan *habitus*, en basit şekliyle “toplumsal yapılar ile toplumsal pratik (ya da toplumsal eylem) arasındaki bağı oluşturduğunu düşündüğü, bir dizi edinilmiş düşünce, davranış ve beklenti kalıpları için kullanılan bir kavramdır. Habitus kavramı, yapısal eşişsizliğe kültürel ağıdan yaklaşmayı sağlayabilecek bir temel sunmakta ve eylemlilik üzerine odaklanmaya olanak tanımaktadır” (Marshall, 1999, s. 291, Aktaran, Ertoy, Parladır ve ztrk, 2020, s. 10). Habitus kavramı genel bir ifadeyle toplum ve bizler tarafından sürekli yapılandırıp inşa edilen, deneyimlediğimiz ve iğselleştirdiğimiz hayat tecrübelerinden edindiğimiz ve yeni deneyimler için kullanılmak üzere bireysel ve kolektif bir mekanizmayla sistemleştirdiğimiz stratejiler bütünü diye de tanımlanabilir. Alışkanlıklarımızı ęađrıřtıran fakat alışkanlıklarımızdan farklı, alan kavramını durmadan besleyen ve düzenleyen Bourdieu'nün sosyolojik *habitus* kavramını Palabıyık şu şekilde anlatmıştır; “Habitus sosyal alanların her birinde hareket eden sosyal eyleyicilerin buldukları ortama uyarlanması ya da karşılaştıkları olaylara uygun tepki gösterilmesini ifade eder. Kişisel kararlar ile değerler arasındaki ilişkidir.” (Palabıyık, 2011, s. 130). Bir başka deyişle habitus; sosyal yapı ve devinim iğindeki bir eyleyicinin kaderi değil, tecrübe ettiği yeni olaylarla sürekli şekil değiştirip geliştirilen eğilim veya yatkınlıkların tamamıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2003). Bourdieu, alan içerisinde direnę göstererek bu alanla ilgili kurulmaya ęalıřılan hâkimiyet ęatıřması veya eylemler bazında edinilmesi gereken, ortak paydası eğitimin arz ettiği yüksek önemle kazanılıp, geliştirilen bazı sermayelerin olduğunu iddia etmiştir; bunlar kültürel, toplumsal (sosyal), ekonomik ve simgesel sermayelerdir⁵. İlk üç sermayenin genel tanımlamasını zsz (2007, s. 19) şu şekilde yapmaktadır;

⁴ Alan, habitus ve sermaye ilişkisinin anlatıldığı oyun benzetmesini daha ayrıntılı inceleyebilmek için; Bkz. Bourdieu ve Wacquant, 2003, ss. 82-83.

⁵ Sermaye ęeřitlerine ilişkin güncel örnekler ve tanımlar için; Bkz.

Kaplan, M. ve Yardımcıoğlu, M. (2018). Alan, Habitus Ve Sermaye Kavramları İle Pierre Bourdieu. *Habitus Toplum Bilim Dergisi*, (1), 23-37' i inceleyiniz.

“Ekonomik sermaye, salt ekonomik kaynakların elde bulundurulması anlamına gelir. Toplumsal sermaye ise bir eyleyicinin içinde bulunduğu alanda sahip olduğu ilişki ağına gönderme yapar. Bourdieu’nün çalışmalarında çok temel bir yeri olan kültürel sermaye, bir alanda gücü elinde bulunduranların (bugünkü anlamıyla devletin) eğitim yoluyla ailelere ve dolayısıyla bireylere aşıladığı yapıdır”.

Simgesel sermayeyi ise simgeler aracılığıyla oluşturulan etki, baskı veya eylem unsurları olarak tasvir etmektedir. Bu kavramlar çerçevesinde çevirmen *kültürel, toplumsal(sosyal) sermayeyi* yapacağı aktarımda birtakım *simgesel sermayeler* eşliğinde (ör. Söylem ve dil araçları, yerleştirme, yabancılaştırma vb. çeviri *stratejileri* kullanımı gibi- *habitus öğelerini*) *ekonomik sermaye* edinmek için kullanacak olan, bu sermayeleri aldığı eğitimle (sermayelerin vurgulanan ortak temelini) kökten besleyen kimsedir denilebilir. Çeviri dünyasında, meslektaşları, yaynevleri, siyasi görüşleri, sosyal konum ve ilişkileri vb. içeren toplumsal kesit ve de *direnç* gösterdiği aynı türden rakip kavramların bulunduğu *alanda* çevirmen merkez konumda yer almakla beraber; bu toplumsal rollerin simetrik ve asimetrik ilişkilerini yönetmek durumundadır.

Bunun akabinde birçok araştırmacı hem tarihsel hem güncel boyutuyla çeviriyi irdelerken Bourdieu’nun bu üç temel kavramından faydalanmıştır (Meylaerts, 2006). Böylece, yukarıda sözü edilen sosyolojik zemin çeviribilim alanında kaleme alınan iki makalenin dalgalarının büyümesiyle genişlemiştir denilebilir. Bunların birincisi 1998’de Daniel Simeoni tarafından yazılan *Çevirmenlerin Habitusunun Merkezi Statüsü (The Pivotal Status of The Translator’s Habitus)* çevirmenlerin toplum içerisindeki sosyal yapıda bir birey olarak konumlandırılmaları anlatan makaledir. İkincisi ise, Anthony Pym’in yine 1998 yılında kaleme aldığı ve var olan çeviri tarihine alternatif olarak çevirmen tarihinin oluşturulması gerekliliğini önerdiği *Method in Translation History (Çeviri Tarihinde Metod)* adlı kitabıdır. Özellikle bu iki eserde tartışıldığı gibi, çevirmenlerin özne konumlarının sorunsallaştırılmasıyla birlikte özne-toplum ve çevirmen- toplum ilişkileri gündeme gelmiştir. Bu eserlerin etkisiyle yapısalci modellerle bireyci modeller arasında bir uzlaşma noktası yaratılmaya çalışılmış ve böylece sosyolojik yaklaşımlar çeviri alanına girmeye ve burada tutunmaya başlamışlardır. Yukarıda değinilen çalışmalarda gibi, bazı araştırmacılar çeviri olgusunun yaratıcısı olan bireyi (individual) ve bu mesleğin mensubu olan çevirmeni (agent) toplumsallaşma süreçleriyle – *alanı* içerisinde (çeviri dünyası ve tüm dizgeleriyle), her türlü etkileşim, değişim ve çatışma suretiyle - (yani Bourdieu’nun üç temel kavramına göre) birlikte kendi *habitusunda* (kendi geliştirdiği çeviri stratejileri, refleksler ve eğilimler bütünü açısından) ellerinde buldukları dil ve aktarım *sermayeleri* de dâhil mercek altına aldılar. Çeviri sosyolojisi, çeviri ve yayın dünyası, uluslararası çeviri metin akışları, çevirmenlerin yaşam öyküleri, çeviri ve aktivizmini konu almakla beraber (Inghilleri, 2005); bu bağlamlarda bir sosyolojik birey olarak çevirmenin tutum, yaşayış veya stratejilerini -her ne konumda veya çevrede olursa olsun- çevirmenin merkez konumundaki rolünü vurgulamıştır. Bu bağlamda Simeoni (1998), çevirmenlerin kendilerini kaynak metnin yazarının gölgesinde kalarak, ikincil durumda hissetmelerini sorunsallaştırırken Bourdieu’nün alan, habitus ve sermaye (kapital) kavramlarını kullanmıştır. Benzer olarak, 1999 yılında yayımladığı eserle, Jean-Marc Goanvic (2002) Fransa’da 2. Dünya Savaşı sonrası çeviri edebiyat ortamını Bourdieu’nun çerçevesinden yaralanarak anlatmıştır. Moira Inghilleri de Bourdieu’nun kavramlarını sözlü çeviriye(/tercüme) adapte etmiştir (Inghilleri, 2005). Inghilleri’nin hala güncelliğini koruyan çalışmalarının yanında, Theo Hermans’ın çalışmalarıyla çeviri sosyolojisine sunulan Niklas Luhmann’ın ortaya attığı “sistem kuramı” çevirinin toplumsal boyutunu ve sistemi açıklamak açısından önemli bir kuramsal dayanak oluşturmuştur (Kabukçık, 2013, s.13). Luhmann’ a (1991, 1998) göre her sistemin kendine has kodları vardır ve bu kodlarla iletişim gerçekleşir. Luhmann’ın sistem kuramını

çeviriyi açıklamada kullanan Hermans'ın da açıklık getirdiği gibi çeviri sisteminin işlevi toplumsal iletişimin ağlarını yayarak geniş hale getirebilmektir; fakat bu genelde doğal dillerin anlaşılabilme zorluğu içerisinde gerçekleşebilmektedir; ancak bu bariyerler aşılmış doğal dillerden farklı toplumların dillerine aktarım sağlanabildiğinde işlev gerçekleşmiş olur (Luhmann, 1998, Hermans, 2007). Bunu toplumda icra eden yegâne şahıslar ise çevirmenlerdir. Fakat sistem kuramınca çevirmenler sistemin bir parçası olarak görülemezler; çünkü onlar sosyal olmayan akıl ve vücuttan oluşurlar. Luhmann' a göre akıl fizik sistemine, vücut ise biyolojik sistemde ele alınmalıdır (Luhmann, 1998).

4. SONUÇ

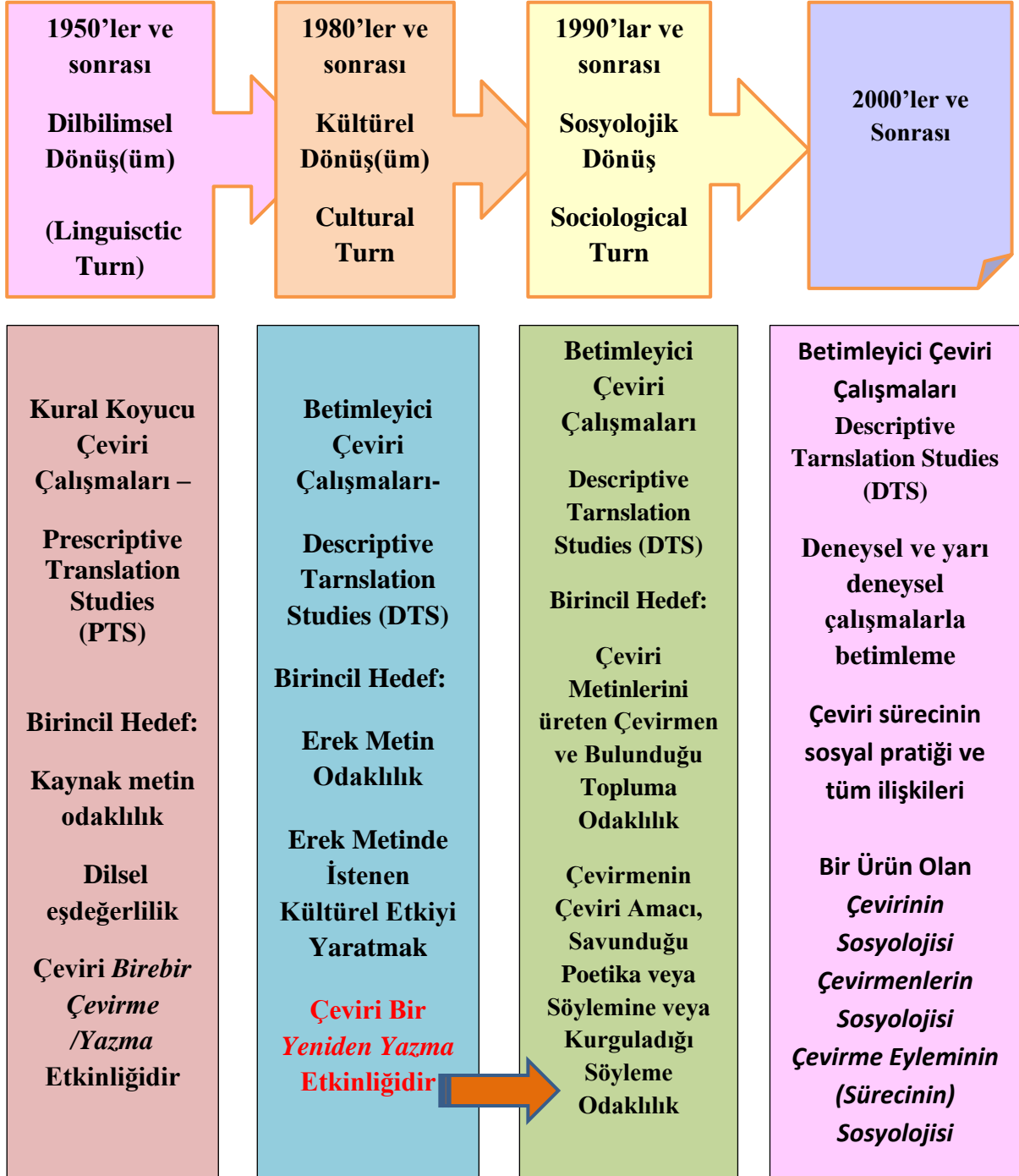
Yukarıda adı geçen bilim insanlarının her biri tarihsel gelişim sürecinde çeviri eylemini sosyolojik bir olgu olması bakımından özgün açılardan irdeleyerek, onu farklı yönleriyle tanıyıp değerlendirmeye katkı sağlarken, çeviribilimin paradigmatik kırılmalar ya da dönüşler yaşadığını, bu dönüşlerden kıvrılarak şu anki modern bakış açısına aktığını fark ederiz. 1970'lerde artık yeni bir bilim dalı olmaya hak kazandığını varsayabildiğimiz çeviribilimde 1980'lere gelindiğinde kaynak metin (kaynak toplum) kültürü ve üreticisi kadar önem arz ettiği fark edilen hedef kitle(hedef toplum) kültürü için hedef metnin üretimi iddiası ön plana çıkmıştır. 1990'larda ise artık kültürel dönüşün getirdikleriyle çevirmenin sosyal bir varlık olarak toplum içerisindeki konumu, iş ve iletişim ağındaki kimselerle etkileşimi ve bunların işinin icrasına etkileri, çeviribilimde keşfedilmesi gereken sosyolojik noktalardan biri olmuştur. (Burada, özellikle 1990'lar ve sonrasında hız kazanan sosyolojik dönüşün eş zamanlı olarak teknolojik dönüşle iç içe ilerlediğini belirtmek ve birbirlerine muazzam katkı sağladıklarını unutmamak gerekir.) İncelenen sosyolojik varlık olarak çevirmen bu bağlamlarda bir aktivist, cinsiyet bağlamında çalışmalar yapan bir araştırmacı, bir edebi yazar, tarih araştırmacısı, ticari bir şirketteki pazarlama organlarından biri olabilir.

Bu keşfedilesi birey 2000'lerde öyle bir noktaya gelmiştir ki, birçok çeviribilim araştırmacısı ve öğrencisi çevirmenin toplum içerisinde duruma göre sergilediği farklı rolleri yüksek lisans ve doktora tezlerinde incelemiş; hatta önde gelen çeviribilimcilerden bazıları çeviri tarihine alternatif çevirmen tarihi oluşturulması gerekliliğini dile getirmiştir. Andrew Chesterman, (2009) Holmes'ün temel kilometre taşı bildirisine istinaden *The Name And Nature Of Translator Studies (Çevirmenin Adı ve Doğası)*⁶ adlı bir makale yayımlayarak Holmes'ün bildirisinde önermesini yaptığı ve çok detaya girmediği, araştırılmasını tavsiye ettiği çeviri sosyoloji konusuna modern bir bakış açısıyla önermelerde bulunmuştur. Onun kaleme aldığı bu makale adeta bulunduğumuz süreçte çeviribilimcilere sosyolojik boyutlarda odaklanılması gereken ana hatları tekrar tekrar hatırlatmış, çeviri sosyolojisinin üç başlıkla incelenebileceğini ifade etmiştir; (uluslararası pazarda bir ürün olan) *çevirinin sosyolojisi*, *çevirmenlerin sosyolojisi* ve de *çevirme eyleminin (sürecinin) sosyolojisi*. Ayrıca, her çevirinin bir *amacı(/skoposu)* olduğuna dair en kapsamlı çeviri kuramı olan *skopos teorisine* benzer mantıkla eski Yunanca'da yine amaç anlamına gelen telos kelimesini çevirmenin kişisel çeviri amaç ve altta yatan niyetini açıklamak için kullanmayı önermiştir. Ki bu ana hatlar sosyolojik dönüşte çeviribilimde mercek altına alınması gereken bazı olumsuz noktaların hayattaki pratiklere en yakın şekliyle, yani organik sosyolojik boyutunda dile getirilmesine vesile olmuştur. Bunların en önemlileri olarak ülkeler ve bilhassa dünyada çevirmenlerin edinemediği hukuki ve maddi haklar, sertifikasyon süreçlerine dair belirsizlikler, etik anlamda karşılaştıkları zorluklar ve baskılar sayılabilir.

⁶ Bkz. Chesterman, A. (2009). The Name And Nature of Translator Studies. *HERMES-Journal of Language and Communication in Business*, (42), 13-22.

Geçmişten günümüze çeviribilimde oluşan paradigma değişikliklerinin etkisiyle kayan odak ve farklılaşan çeviri nesnesinin basamakları ve bu doğrultudaki değişim süreci bu araştırmanın temel dayanaklarına binaen aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Şekil 1. Geçmişten Günümüze Çeviribilim ve Sosyoloji İlişisine Bir Üst Bakış

Bu uzun sürecin basamaklarının ardından çeviribilim salt dilsel, dilbilimsel ya da edebi bir bakış açısından sosyolojik bir bakış açısına geçmiş, sosyoloji dalının çok boyutluluğu bağlamı sebebiyle disiplinlerarası bir bakış açısıyla kendi kimliğini, bu kimliği oluşturan öğelerin konumunu, etkisini ve doğasını daha iyi gözlemleyip betimleyebilmiştir. Bu demek değildir ki, günümüzde çeviribilimin evirildiği teknolojik dönüşüm de sosyolojik bakış açısıyla etkileşimi

olmasın. İleriki çeviribilim ve sosyoloji ilişkisi araştırmalarında çevirmen ve sosyal evreni veya bilişsel evreni gibi kategorilerde yapay zekâ destekli, bilgisayar destekli istatistik çalışmaları vb. vasıtasıyla yeni araştırma yönelimleri elde edilebilir.

Çeviri(bilim)in dilbilim, uygulamalı dilbilim ve disiplinlerarasılık kavramlarıyla oluşturduğu tarihsel ve günümüz ilişkisini toparlayacak olursak; artık kaynak odaklı (source-oriented), belirli yönergelere göre *işleyen* (*prescriptive translation studies*) dilbilimsel köklere sığınarak, eşdeğerlilik tartışmalarına uzun süre takılı kalan eski paradigmasının içine sığmayacak boyuta geldiği ve kendisini sosyal bir kimlikle ifade edebilen, betimleyebilen (*descriptive translation studies*) özerk bir bilimin ta kendisi (translatology) ve eylemine (translational act) dönüştüğünü söyleyebiliriz. Erek odaklı (target-oriented), bakış açısıyla erek kültürde edineceği rollere odaklanan bir bağlamda incelenmek üzere sosyolojik ve teknolojik dönüşün iç içe girdiği yeni bir paradigmaya adım attığını da yenileyebiliriz. Bu demek değildir ki, çeviribilim dilbilimsel veya uygulamalı dilbilime ait pratiklerden tamamen vazgeçmiştir; sadece çeviribilim edindiği yeni bakış açısıyla dilsel verileri artık bir amaç olarak değil yapılacak aktarımda bir araç olarak *sosyal-işlevsel* boyuta taşımıştır. Wills (2004) bu taşınmaya destekleyici olarak, çeviribilimin dilsel olguları açıklayan değil, dilsel olguları ve göstergeleri yorumlayan, betimleyen bir bilim dalı olduğunu ifade etmektedir.

Dolayısıyla 2000'li yıllarda teknolojik dönüşün hız kazanmasıyla ve dünya coğrafyasında daha yoğun ve uzak etki alanlarına sahip göçler, savaşlar, tıp turizmi, uluslararası ilişkiler, küresel politika, aktivizm, dinlere özgü kutsal kitap çeviri incelemeleri⁷ ya da ticari gündemler sonucu çeviribilim icracısı olan çevirmene, pratiklerine ve hayat bulduğu alanlara zorunlu güncellemeler getirmiştir. Bu bağlamda bir dönem sadece çeviri/tercüme bürolarında önünde daktiloyla veya özel müşteri portföyü için etkinliklerde bulunan serbest çalışan grubu; şu an dili ve dilbilimsel veriyi aktarıma dökerken, bir ekip içerisinde son editör olarak işleyen veya herhangi bir medya kuruluşunda çalışan melez yapıdaki gazeteci-çevirmen⁸ kimliğiyle buluşmuştur. Çeviribilimin ve çeviri eyleminin hangi türünde ve alt alanında olursa olsun; (örneğin; göçmen kampları, savaş esnası ve sonrası süreçlerde oluşan diğer ilişkiler bağlamında) bireye ait dili ve özelliklerini (idelect) veya tüzel kişilerin özellikle ticari amaçlı çevirilerde yerleştirme paradigmasıyla⁹ tüm dünya dillerinde (çoklu diller/multilingual) eş zamanlı tüketime sunduğu hizmetler olsun; günümüz çevirmenlerinin elindeki dil bilgisel veriyi adeta bir dil mühendisi, yerleştirme mühendisi, çevirisine özel yazılım geliştirebilen melez bir meslek grubunun parçası olarak ele alabilmeye başladığını görebilmekteyiz. Tüm bu değişimler çevirmenleri iyi ve yenilikçi bir teknoloji okuryazarı haline getirmiş, dilbilimsel veriyi uygulamalı bu alanlarda işleyerek çeviri teknolojilerinden¹⁰ azami şekilde faydalanarak aktarımı gerçekleştirme itmiştir.

Sonuç olarak olumlu olumsuz her türlü dilsel ve çevirisel etkileşimin dünya genelinde nüfusun, salgınların, savaşların, mültecilerin de artmasıyla hastaneleri, mahkeme salonlarını, hava alanlarını, gümrük ve tapu dairelerini, sosyal medya mecralarını, mülteci kamplarını ve bunları dünyaya aktaran medya kuruluşlarını her birinde temsilci/ler bulundurmak kaydıyla

⁷ Bkz Can, M. Z. (2015). Erken Cumhuriyet Dönemi Kur An Çevirilerinin Çeviribilimsel Açısından İncelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (49), 461-474.

⁸ Bkz. Schäffner, C. (2008). 'The prime minister said...': voices in translated political texts. *Synaps*, 22, 3-25.

Schäffner, C. (2005). Bringing a German voice to English-speaking readers: Spiegel International. *Language and Intercultural Communication*, 5(2), 154-167.

⁹ Bkz. Odacıoğlu, M. C. (2017). Çeviribilimde Yerleştirme Paradigmasına Doğru, Gece Kitaplığı.

¹⁰ Bkz. Ersoy, H. & Balkul, H. (2012). Teknolojik gelişmelerin çevirmen ve çeviri mesleği açısından olumlu ve olumsuz etkileri: Çeviri alanında yeni yaklaşımlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 295-307.

Balkul, H. I. (2019). Mediator Translation/Interpreting Tools In Refugee Settings. *Conceiving Migration and Communication in a Global Perspective*, 56.

hegemonyası altına alan çeviri etkinliği ve doğal olarak bilimi; araştırma nesnesini ve yönteminin salt dilsel bakış açısından çıkarıp, görsel-işitsel ve izlenebilen, ölçülebilen psikolojik verilerin de bir bütünü olan çoklu-ortam ve boyut verisine (multi-media/dimensioned) genişlettiğini gözler önüne sermektedir. Kendine çizdiği bu bilimsel eksenle ilerleyen çeviribilim, özellikle çeviri sosyolojisi bağlamından yola çıkarak ticaret ve gümrük çevirisi, siyaset ve söylemin sözlü çevirideki/tercümedeki aktarımı, modern tercüme bilimi ve çalışmaları, sanal ve sosyal medya çevirisi, vb. ile ilgili organik bağlarını dilbilim ve uygulamalı dilbilim alanından kopartmadan, dilsel verileri yeni olay ve söylem alanlarına göre hatta özellikle son on yıldır *büyük veriyi (big-data)*¹¹ kapsayan çalışmalardaki alacağı rolün gerekliliğini keşfetmiş, işlemeyi ve betimlemeyi öğrendiği dil parçacıklarını bütüncü temelli veya yapay zeka destekli yazılımlarla desteklemeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler, bir zamanlar sadece dilbiliminin ve uygulamalı dilbilimin bir alt alanı olan çeviri eylemini, eyleyicisini ve sürecini durmadan yenileyen ve genişleten uluslararası sosyolojik bir gündem ve beşeri bilimlerin tüm ihtiyaç duyulan öğelerinden faydalanabilecek, multidisipliner çeviribilimin inceleme nesnesi haline getirmiştir.

---

¹¹Bkz. Cheng, W. (2017). Translation and Big Data Technology: Challenges and Implications. *Lebende Sprachen*, 62(2), 241-252.

KAYNAKÇA

- Arı, S. (2013). Çeviri Sosyolojisi ve Çeviri Alanında Sosyolojik Yaklaşımların Çeviribilimde Paradigma Değişimine Etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, (37), 1-19. Retrieved from <http://www.akademikbakis.org/eskisite/37/36.pdf>
- Arı, S. (2014). *Çeviri Sosyolojisi*. İstanbul: Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık.
- Bassnett, S. (1980). *Translation Studies*. London and New York: Routledge; revisited edition, 1991.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*, Çev. N. Kamil Sevil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Bourdieu, P., ve Wacquant, L.J.D. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul
- Catford, J., C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press,
- Ertoý, M., Parladır, H., S. ve Öztürk, T. (2020). *Pratik, Kültür, Sermaye, Habitus ve Alan Teorileriyle Pierre Bourdieu Sosyolojisi*. (1. baskı), İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Gibson, T. M. , & Kirkwood, P. E. (2008). A purchase-on-demand pilot project at the University of Arkansas, for the Proceedings of the Materials Research Society Symposiums. *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Electronic Reserve*, 19(1), 47-56.
- Gouanvic, J. M. (2002).The Stakes of Translation in Literary Fields. *Across Languages and Cultures: A Multidisciplinary Journal for Translation and Interpreting Studies*, 3(2), pp. 159–168.
- Gürçağlar, Ş., T. (2016). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları
- Hermans, Theo. (2007). "Translation, irritation and resonance." *Benjamins Translation Library* 74, 57.
- Holmes, J. (1988). *Translated!: Papers on Literary Translation and Translation Studies* Contributor, Raymond van den Broeck. Amsterdam: Rodopi,
- Holmes, J. (1994). *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi,
- Holmes, J. (2004)."The Name and Nature of Translation Studies." *The Translation Studies Reader*. Ed. Lawrence Venuti. London And New York: Routledge,. 172-185.
- Holz-Mäntäri, J. (1984). *Translatorisches Handeln: Theorie und Methode*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Inghilleri, M. (2005) "Mediating Zones of Uncertainty- Interpreter Agency, the Interpreting Habitus and Political Asylum Adjudication", *The Translator*, Volume 11, Number 1, 69-85.
- Inghilleri M. (2009) *Translators in War Zones: Ethics under Fire in Iraq*. In: Bielsa E., Hughes C.W. (eds) *Globalization, Political Violence and Translation*. Palgrave Macmillan, London
- Koller, W. (1979). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg-Wiesbaden: Quelle und Meyer.

- Koller, W. (1989). "Equivalence in Translation Theory." Trans. Andrew Chesterman *Readings in Translation Theory*. Ed. Andrew Chesterman. Helsinki: Finn Lectura,. 99-104.
- Lefevere, A.(1992). *Translation, History, Culture*. London And New York: Routledge.
- Luhmann, N. (1991). "Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie". Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (1998). "Die Gesellschaft der Gesellschaft". Suhrkamp Taschenbuch wissenschaft 1360.
- Meylaerts, R. (2008). "Translators and (their) norms – Towards a sociological construction of the individual", *Beyond Descriptive Translation Studies*, John Benjamins Publishing Company.
- Nida, E. (1945). "Linguistics and Ethnology in Translation Problems," *Word* 1: 194-208.
- Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. The Netherlands: E. J. Brill,
- Palabıyık, A. (2011). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine 1. *Liberal Düşünce Dergisi*, (62), 1-21.
- Özsöz, C. (2007). Pierre Bourdieu'nün temel kavramlarına giriş. *Sosyoloji Notları*.
- Simeoni, D. (1998). The pivotal status of the translator's habitus. *Target* 10 (1), 1-39).
- Tezcan, T. (2015). Applicability of Translation Criticism Approaches to Different Text Types (Master's Thesis). Hacettepe University Graduate School of Social Sciences, Department of Translation and Interpreting, Ankara.